

„Bátor, víg és boldog lépdelés”

A zenehallgatás élménnytartása zeneművészeti szakgimnáziumban¹

ÚJVÁRINÉ DR. ILLÉS MÁRIA

ujvarine.illes.maria@zmk.szte.hu

*SZTE Zeneművészeti Kar, SZTE Vántus István Gyakorló
Zeneművészeti Szakgimnázium¹*

Kulcsszavak: zenészképzés, zeneirodalom, zenehallgatás, drámapedagógia, csoportos tevékenység

Kutatóprogramom tárgya a zenehallgatás élménnytartása a zeneművészeti szakgimnázium zenetörténet óráin. A tanulmányban először azt a kérdést vizsgálom, hogy miért is van szükség élménnytartásra a zenéhez kapcsolódóan, hiszen a zenehallgatás maga is élmény. A problémafelvetés után röviden bemutatom a kutatóprogramomat, végül konkrét példákat hozok próbatartásaimból.

A komolyzene szakmaszerű tartása mai világunkban egyre nagyobb kihívások elé néz. Ennek számtalan oka között hangsúlyos a hagyományos zenei értékeknek, az európai nagy zenekultúra örököseinek hiátusainak (és különösen az úgynevezett kortárs zenének) háttérbe szorítása a széleskörű társadalmi megítélésben. Az értékválság mellett hozzájárul a helyzet nehezítéséhez az interneten elérhető felvételek hatalmas tömege is, ami a mégoly értékes zenét is – látszólag – ember nélkül megszólaló szolgáltatássá züllesztheti a következő generációk szemében. Az IPSOS 2012-es felmérése szerint a 15–25 éves korú fiatalok – a Z generáció tagjai – 60%-ban számítógépről hallgatnak zenét, ezen kívül mp3 lejátszóról és mobiltelefonról is: bár a mérés erről nem szól, vélhetően legnagyobbreszt csak a zene felületi, „fűlbemászó” elemeit éri el ez a zenehallgatás. Véleményem szerint a zenei életet minőségi

---

¹ Az ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium által szervezett *Mester- és Kutatótanár Konferencián* 2019. március 30-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

szinten kiszolgáló, és azt az értékek mentén megújítani képes új szemléletű zenészgeneráció kinevelése égetően fontos feladata a mai zenészképzésnek. Annál is inkább, mert e nélkül a belső iránymutató vezérelte ízléssel és tudással felvértezett réteg nélkül – neveltjeink nélkül – a zenei élet ma tapasztalható problémái megmerevednek, és a klasszikus értékek valóban „múzeummá” válnak.

Mindeközben a fiatalok körében egyre kisebb a nagy fizikai megterhelést, időigényes gyakorlást elváró – ráadásul a sztárrá nem váló többség esetében alulfizetett – zenész szakma vonzása. A zenész tanulók körében is csökken az önálló, belülről fakadó érdeklődés a múlt nagy alkotásai iránt, ma 14 éves korban csak nagyon kivételes esetben van kötődése a tanulónak (a saját hangszere fontosabb művein kívül) egy-egy alkotáshoz.

A fenti átfogó, a jövő zenei életének egészét érintő szempontok és célok mellett aktuális, praktikus nehézséggel is szembesülünk. A 2017-től került bevezetésre a komplex szakmai érettségi, a *Klasszikus zenész ismeretek* elnevezésű érettségi tárggyal, amely több zenei tantárgy anyagát számon kérve, legalább 80%-ban a zeneirodalom órákon tanultakra épül. Egyrészt szerencsés, hogy emiatt a figyelem ráirányul a zeneirodalom tantárgyra, és a tanulók vélhetően jobban igyekeznek elsajátítani a tananyagot – másrészt az érettségi vizsga elvárásai miatt lemerevedhet a tananyag, félő, hogy elsősorban tanulnivalót látnak benne tanárok és diákok egyaránt, és még nagyobb veszélybe kerül a zenehallgatás élményszerűsége. Ez utóbbi pedig meggyőződésem szerint hosszútávon sokkal fontosabb, mint az adatszerű felismerés, tananyag-felmondás; de természetesen szem előtt kell tartanunk, hogy a zenehallgatás-tanításnak egy-szerre feladata a szakmai tudatosítás és az élményszerzés, illetve a zenei élmény megőrzése.

Kutatóprogramomban a zeneirodalom tanításának és elsősorban az értő zenehallgatás tanításának új módjait keresem az élménypedagógia mentén, illetve a már használt módszereimet igyekszem átdahatónak tenni. Szűkebben: célom a *Klasszikus zenész ismeretek* érettségi tárgy tananyagaként előírt egyes zeneművek átértett, élményszerű elsajátításához a jól alkalmazható konkrét módszer rögzítése, azaz konkrét zeneművek és módszerek társítása.

A kialakítandó módszer létjogosultságát méréssel is szeretném igazolni. A három céladat megragadására – élmény, elsajátítási motiváció, tudásmegőrzés (csak visszamérésnél: zenefelismerés) – két esetben létező mérőeszközöket használok, a témához alakítva: nevezetesen Oláh Attila flow-kérdőívét (Oláh 2005) és Józsa Krisztián elsajátítási motiváció-kérdőívét (Józsa 2007). A zenefelismerési-teszt természetesen saját összeállítású lesz. Három szakgimnáziumi kontrollcsoporttal szeretnék dolgozni a jövő tanévtől, ami részükről egy tanéve eleji előmérést és tanév végi visszamérést jelent.

Munkámban a két fő feladatkör az először hallott zeneművekhez (I.), illetve a már ismert, elemzett zenéhez (II.) kapcsolódó tevékenységek köre. Próbatanításaimban egyéni és csoportos tevékenység egyaránt alkalmazásra kerül, új zenéhez elsősorban egyéni tevékenység. Alapvetően a drámapedagógia két típusának, a fantáziafejlesztő (rajz, szabad fogalmazás) és dramatikus játékoknak (pantomim, tánc) a módszerét használom (Bolton 1993), illetve emellett a kifejezetten zenei Kokas-módszert (Kokas 1972).

Az először hallott zenénél általam alkalmazott egyéni tevékenységeknek három szintje van, elvontság szempontjából. Legelemibb a zenei élmény „ösztönös”, érzelmi szintje: mozgás, gesztusok, érzelmi kifejezés átélése – a Kokas-módszer jól alkalmazható itt (I.1.). Kissé racionalizáltabb a zenei élmény verbalizálása: érzetek, gesztusok értelmezése, asszociációk leírása, történetírás (I.2.). E két feladattípusnál vannak olyan művek, amelyeket nem tanulunk később, nem része az érettségi elvárásnak, kizárólag a zenei élmény megélése és tudatosítása a cél. Nagyfokú koncentrációt és az ismeretanyag tudatos mozgósítását igényli az először hallott zene azonnali értelmezése, a valós idejű elemző zenehallgatás, ez is írásban történik, de egyszerű jelekkel rögzítve (I.3.). Ilyen feladat csak nagyon könnyen értelmezhető tételhez kapcsolódhat. Gyakorlasként és sikerélményért olyanhoz is, ami nem tananyag, az így megközelített művekhez azonban jellemzően csatlakoznak későbbi tanulmányok.

Szintén három szintet állíthatunk a már ismert, elemzett zenéhez kapcsolódó csoportos tevékenységek körében. Legegyszerűbb a közös rajz megalkotása zenehallgatás közben, kis csoportokban (II.1.), összetettebb feladat programzenénél a zenére illő új történet kialakítása (II.2.), illetve a legkomplexebb a mű „történetének” – akár eredeti, akár új, kitalált történetének – eljátszása, eltáncolása (II.3.). Ezt érdemes formarészek szerint felosztott zenei egységekben kiadni a csoportoknak – már csak a tételek hossza miatt is –, ezzel eleve rögzül egy alaptájékozódás is a zenemű formai terében. A következőkben a fent bemutatott módszerekhez kapcsolódóan egy-egy próbatanításom lefolyását ismertetem, és azok tapasztalatait összegzem.

I.1. Egyéni tevékenység először hallott zenére Mozgás, gesztusok, érzelmi átélés

Ehhez a gyakorlathoz dallamos, érzelmes zenét érdemes választani.

Mascagni: Parasztecsület – Intermezzo²

A tanulók körben ülnek kifelé fordított székeken, hogy egymást ne láthassák, egymást ne zavarják. Csukott szemmel a zene gesztusait és saját érzéseiket figyelve mozognak karjaikkal, felső testjükkel, mintegy „táncolnak” a zenére. Voltak kifejezetten művészi mozgások, és voltak nagyon visszafogottak, szinte ütemező. Ami különösen érdekes, hogy mindenki, még a legszégyenlősebb, legvisszafogottabban mozgó diák is jó élménynek tartotta utólag! Azt gondolom, hogy ezt a módszert bármilyen iskolában lehet alkalmazni, a zene mélyebb, további értelmezése nélkül is hasznos.

² Például a Bécsi Filharmonikusok előadásában, Valery Gergiev vezényletével: <https://www.youtube.com/watch?v=9sw9efeUJng>.

I.2. Egyéni tevékenység először hallott zenére Érzetek, gesztusok értelmezése, szövegalkotás

A faladathoz mozgalmasság, zeneileg eseménydús művek alkalmasak.

A tanulók a helyükön ülve hallgatják a zenét, eközben fogalmazzák meg a zene hatására létrejött érzéseiket, érzeteiket, asszociációikat.

Haydn: 101. D-dúr szimfónia 2. tétel³

Az „Óra” szimfónia ketyegésre emlékeztető ritmikus tételét hallgattuk.

Jelölés: Kétlen megijedés valamivel, elszaladás, rohanás, menekülés. Sietve próbálni szabadulni valamitől. Majd kétlen elhúnt a vesz, bátorításon újra nekiindul felfedezni. Egyre magabiztosabb lépdelés. Pozitív dolgok tapasztalása. Kétlen újabb vesz, de nem rohan el. Már nem bátorításon, el is tűnt a vesz. Bátoran, hirtelen halad tovább előre. Lővőket előre, szinte ugrul. Az első kis bátorításon végleg eltűnik. Bátor, víg és boldog lépdelés. Kétlen megijedés, de amit kiderül

A Haydn-szimfónia hallgatása közben készült tanulói írás részlete

Megfigyelhető ebben a dolgozatban a zene érzelmi töltetének pontos megjelenítése, közben a személyes élmény átélése is: „Az első kis bátorításon végleg eltűnik. Bátor, víg és boldog lépdelés.” Katartikus mondatok ezek!

Engem ez egy pillangóra emlékeztet
ahogy egy szép napközben tájban repked
majd néha jön egy felhő elbújja a nap
astárk újra hi bört. Majd jön egy
lepra vadász a kőrepen ahonnan elakasztja
bapti de sikerül elmenekülnie ahol
egy pirit megsejt de őtől hogy szabad
és vidáman repked tovább. Majd be
esteledik és leszáll pihenni. ☺ 5

A Haydn-szimfónia hallgatása közben készült másik tanulói írás részlete

³ Például A 18. század Zenekara előadásában, Frans Brüggén vezényletével: <https://www.youtube.com/watch?v=W9Qtu15FLTM&t=294s>.

A következő írásban a pillangó kép a zene könnyedségét érzékelteti, ezen a pozitív, szabad érzeten belül helyezkednek el csak az érzelmi ingadozások.

Brahms: 3. F-dúr szimfónia 4. tétel⁴

Elemző jelleg asszociációkkal:

Erseket, hangulatot, arckifejezést. Bránius szimpónia IV. tételnek.

A főtéma hirtelen indul, vándorok után folytatódik. Az egész zene árad, a kórusok nagy szerepe van, akár a tagolásban. Számára az első megismerés az ábrák, a partitúra ritmusa. A végző kitérővel a zárótéma, a legfeljebb adható rész számára. Többször egy két feltevést jut el, ami nem teljesen felhőtlen, valami személyes hangulatot mindig kialakul. Az egész mű szívszerű. A zavartságot a utolsó kórusok adják, de a Hódolat is tartott hangulatot a hangulata pompás. A dallamok nagy része mintha nem azonos volna az előzővel, hanem bizonyosságot ad. Főleg a csendben ezen ellentétet, a fűzők kényelmességét utolsó vándor kórus*, amely végig érkezik volt ki. A mű vége régen, hosszú idővel ezelőtt. A legutolsó rész a mellette.

A Brahms-szimfónia hallgatása közben készült tanulói írás részlete

Történetmesélés:

It balla a diak melyek halad, mellette kisebb kintse jövekedés.
A nyitott úton a kőveti egyenlő, sőt. Kiseb, while egyes növekedés
képződik, tudja, sem az a nyitott, de az a egyenlő növekedés,
ami növekedés. Kiseb kintse a kintse, majd a kintse, növekedés
sőt az. Kiseb kintse tudja, a a kintse növekedés a növekedés.

A Brahms-szimfónia hallgatása közben készült másik tanulói írás eleje

⁴ Például a London Szimfonikus Zenekar előadásában, Bernard Haitink vezényletével: <https://www.youtube.com/watch?v=IPZa5pa7yIM>.

Délre a távolban érzékelhető kúppodással. Többé ismét, ahogy
 drámai színpadon kószolnak a tengerben. Itt nap először megjelen
 sük jött. Itt kék vízben kékben nyugodt. Egyik partonál
 a víz, a nap visszaverődés. Tűzbe békesség, ameddig
 a víz alatt, a víz és a víz között. Csak a természet
 van jelen, melynek a legnagyobb része van a földön. Itt
 drámai világ, mely mindenre van, a kék, mely a
 kékbe néz, a föld, mely annyi élethez és élethez,
 és a nap, ami megvilágítja ezt a kékbe nézőt. Szép.

A Brahms-szimfónia hallgatása közben készült tanulói írás vége
 (az előző képen közölt szöveg folytatása)

A tenger, a bálna, a természet nagyságának képe ugyanazt az áhítatot sugározza, amit a zene.

Személyesség:

Az f-moll völgyén át megkíszerek a meredek,
 veszélyes hegyekkel. Amikor nem is nehéz, vagy
 mégis? Észembe jutnak a kékbe nézők. Engem
 üldöznek minden pillanatban. Fel kell jutnom. Kicsit
 megnyugodtam, de ez egyáltalán nem a vég. Talán
 a kezdet. Egy néma, kegyetlen, amiből fel kell emelkedni
 Szaporán, minél gyorsabban. Nem kaphatnak el, nem
 hiúzhatnak vissza. Többet nem. Sietek. Itt hiszem
 siberián fog. Most nem látom hogy itt lennék.

Sietnem kell. A nyomomban vannak. Hamarosan
 felérek, nem kell félnem, csak egy kicsit.

Megállók pihenni, nyugalmat érzek. Talán többet
 nem jövök? Akkor sétálok felé. Tovább. Viharos túl,
 szélcsenden. Innen. Azt hiszem közeledtek valahán-
 tán a jövőmhez? Már csak néhány lépés,
 olyan jó meleg van itt, merre vagyok? Itt tettem,
 itt vagyok újra a jelenben! F-dúr, kedves hangnemen
 F-dúr hegyetérő.

A Brahms-szimfónia hallgatása közben készült harmadik tanulói írás részlete

Itt kiemelnék két mozzanatot: „*Azt hiszem, közeledek valamihez, tán a jövőmhöz?*” és „*olyan jó meleg van itt*”, amelyekben térérzet és hőérzet jelenik meg – miközben persze nagyon is személyes érzelmekről szól a fogalmazás.

Általánosságban elmondható, hogy a nagyon egyszerű, leíró szövegek mellett nemcsak a zenéhez jól illeszkedő szófordulatok jöttek létre, de szép, művészi megoldások is.

I.3. Egyéni tevékenység először hallott zenére Valós idejű elemző zenehallgatás

A feladathoz csakis egyszerű formai felépítésű művek alkalmasak.

Mozart K.551 C-dúr „Jupiter” szimfónia III. tétel⁵

Az előkészítésben a várható formai elemeket átismételtük, a formai séma a táblára került. Ennek a tételnek a formája például ABA forma ahol A = aababa B = ccdcdc. A tanulók jelekkel rögzítik a zenei forma azon pontjait, ahol a tanár megállítja a zenét – pl. A rész, megismételt b. A feladattípust ismerik, már korábban tanult zenékre vonatkozóan. Ez a feladat lényegében könnyű, „csak” a zenére való koncentráció milyenségén múlik a sikeresség.

II.1. Csoportos tevékenység, már ismert, elemzett zenéhez Rajz kiscsoportos megalkotása zenehallgatás közben

Az előkészítésben a művet közösen elemeztük, megismertük a programját, kontextusait. Az öttagú tanulói csoportok választhattak a tevékenységi formák között. A csoportos rajzolás optimális esetben már aktualitását veszített, nagyméretű plakátok hátoldalán történik. Egyik esetben közös zenehallgatás közben zajlott a munka, másik esetben a csoportok a telefonjukról hallgathatták halkán a számukra épp fontos részt.

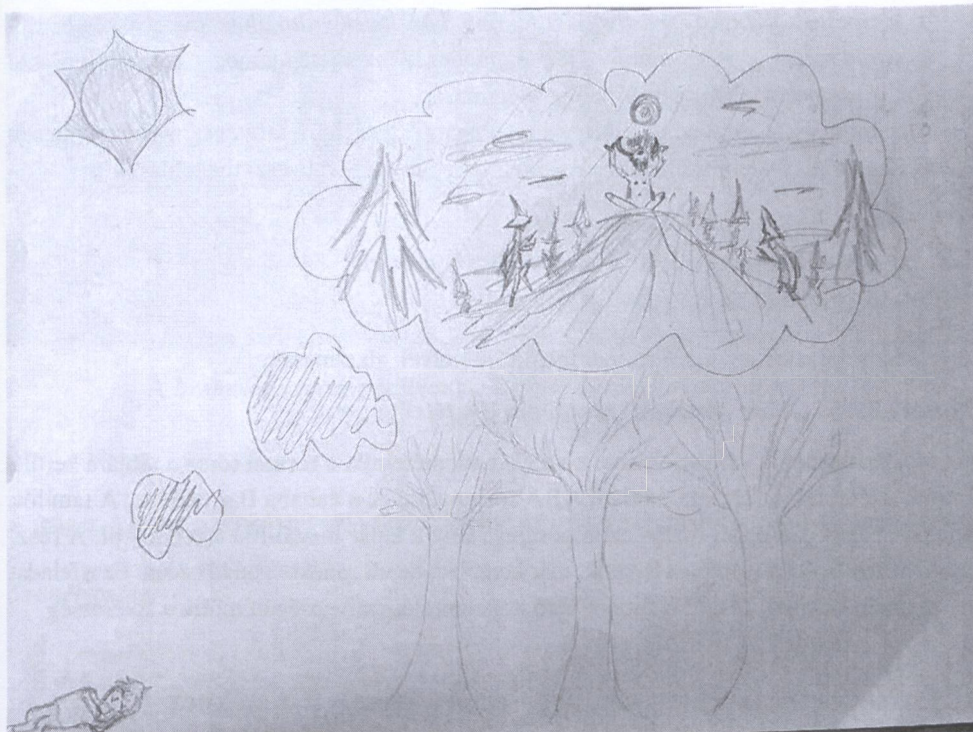
Muszorgszkij: Egy éj a kopár hegyen⁶

Az alábbi rajzon a boszorkányéj rituáléja a gondolatbuborékban van, az erdőszélén alvó legény álmát megjelenítve. Az égen a valóságban már a nap süt, hiszen reggel lett, mindjárt felébred a legény. Látszik a rajzon a különböző kezek munkája.

⁵ Például a Bécsi Filharmonikusok előadásában, Nikolaus Harnoncourt vezényletével: <https://www.youtube.com/watch?v=qKdGwMm-etc>.

⁶ Például a Milánói Scala Filharmonikus Zenekara előadásában, Lorin Maazel vezényletével: <https://www.youtube.com/watch?v=SuVdJ8fWbBo>.

A Muszorgszkij-mű hallgatása közben csoportos munkával készült tanulói rajz

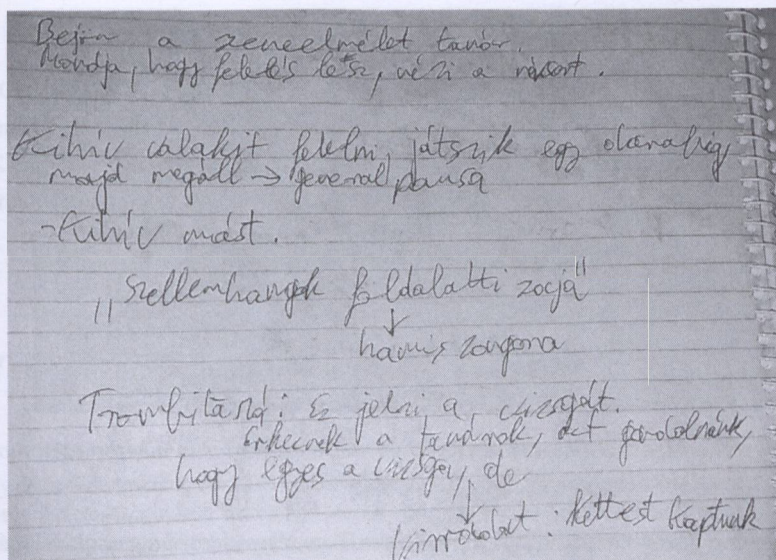
II.2. Csoportos tevékenység, már ismert, elemzett zenékhez Programzenénél a zenére illő új történet kitalálása

Az előkészítésben a művet közösen elemeztük, megismertük a programját, kontextusait. Az öttagú tanulói csoportok választhattak a tevékenységi formák között. A történetírás feladatának lényege, hogy a program hatására megvalósuló zenei formát egy új „programmal”, új történettel „töltsék fel”, amely illeszkedik a zenei formához, és karakterben sem áll távol tőle.

Muszorgszkij: Egy éj a kopár hegyen

A félelmetes boszorkányéj helyett a tanulók a „rettegett” zeneelmélet vizsga mozzanatait helyezték rá a zenei fordulatokra, nagyon meggyőzően. Közben remekül szórakoztak, valódi közös kreatív alkotás lett belőle!

A Muszorgszkij-mű hallgatása közben csoportos munkával készült tanulói történet jegyzete

Ehhez a feladatípushoz a mű alapos ismerete is szükséges, és olyan szabad fantázia, ami a meglévő történettől bátran el tud szakadni. És természetesen összhang a csoport tagjai között.

II.3. Csoportos tevékenység, már ismert, elemzett zenéhez

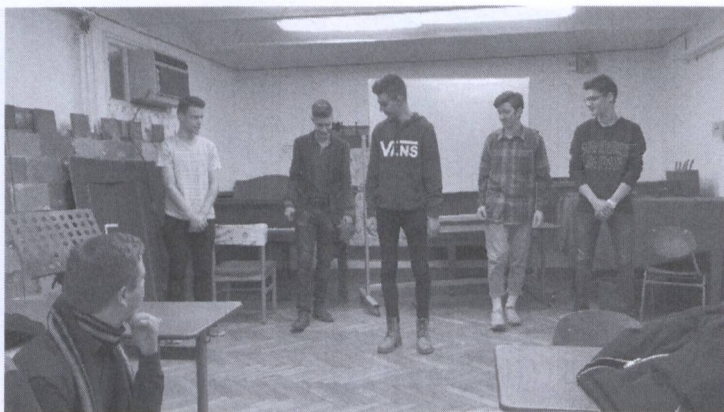
A mű „történetének” vagy új, kitalált történetének eljátszása, eltáncolása

Mendelssohn: Szentivánéji álom⁷

Az előkészítésben a művet közösen elemeztük, megismertük a programját, kontextusait. A cselekmény realizálásának lényege, hogy a zenei gesztusokat, formai váltásokat és hangszín-változásokat kövesse a produkció. A programban leírt történetet nem kötelező követni, lehet más is kitalálni. Az öttagú tanulói csoportok választhattak formarészek közül. A kész produkciók így folyamatában a teljes zeneművet megjelenítik: ez az előadás a tanóra végső mozzanata.

⁷ Például a Lipcsei Gewandhaus Zenekar előadásában, Kurt Masur vezényletével: <https://www.youtube.com/watch?v=wIcImOYivDA>.

Pillanatfelvétel a Mendelssohn-mű bevezető ütemeire csoportosan megtervezett mozgásból

Ez a kép a nyitány kezdőakkordjaihoz tartozik, a négy akkord a mesék világába visz, ezt ábrázolták a tanulók egy-egy harmóniához tartozó kilépéssel.

Pillanatfelvétel a Mendelssohn-mű bevezető visszatérésére csoportosan megtervezett mozgásból

Itt a melléktéma szerelmespárjának önfeledt táncát láthatjuk az erdő fáinak háttére előtt.

Összességképpen megállapítható, hogy a tanulók többsége örömmel vesz részt efféle zene-történet órai játékokban. Hasznosnak bizonyulnak a feladatok: az így megközelített műveket biztosabban felismerik a későbbiekben is. Fontosnak tartom mindazonáltal megtartani az egyensúlyt a kérdésekből-válaszokból kirajzolódó közös zenemű-elemzés és a saját tevékenységgel élményt elmélyítő órai zenehallgatás alkalmazása között. Ebben a szellemben, meggyőződéssel folytatom a megkezdett munkát, „bátor, víg és boldog lépdeléssel”.

Irodalom

- Bolton, Gavin 1993: *A tanítási dráma elmélete*. Budapest: Marczibányi Téri Művelődési Központ.
- Józsa Krisztián 2007: *Az elsajátítási motiváció*. Budapest: Műszaki Kiadó.
- Kokas Klára 1972: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Budapest: Zeneműkiadó.
- Oláh Attila 2005: *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény*. Budapest: Trefort Kiadó.

Teaching of music listening in musical grammar school

My study deals with teaching of music listening in musical grammar school. In this sense the word music means only the classical music which has special complexity, so hard to listen it well. In professional training with many informations about music the pupils can lost the treat of listening of music. But in my opinion the most important is keeping the pleasure of music listening for becoming good musicians and happy adults. The study shows my methods for this aim.

